



วิธีการบรรเลงสะล้อสามสายของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เต็งรัตนล้อม
ARTICLE TITLE PERFORMANCE METHODS OF SA LAW SAM SAI
BY ASSISTANT PROFESSOR SORNCHAI TENGRATLOM

อดิศร สวณฉลาด*
ข้ามคม พรประสิทธิ์**

บทคัดย่อ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือก 4 บทเพลง คือ เพลงมอญมนต์เขลางค์ เพลงไทลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ โดยเป็นเพลงที่มีการดำเนินทำนองที่โดดเด่น หลากหลาย การศึกษาพบว่าทั้ง 4 เพลงจำนวนท่อนแตกต่างกันแต่เป็นทำนองอัตราจังหวะสองชั้นและชั้นเดียวทุกเพลงการดำเนินทำนองแต่ละวรรคเพลงมีลักษณะโต้ตอบกันโดยแบ่งเป็นวรรคหน้าและวรรคหลัง การกำหนดบันไดเสียงพบว่าทั้ง 4 เพลงใช้กลุ่มเสียงทางเพียอบนและทางขวาเป็นบันไดเสียงหลัก มีการใช้กลุ่มเสียงทางนอกและทางเพียอล่างเป็นบันไดเสียงรอง กลวิธีการสืบทอดสามสายของผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เต็งรัตนล้อมพบการสืบทอดสายพร้อมกันทำให้เกิดการประสานเสียง 2 คู่ คือคู่ 5 และคู่ 4 เป็นส่วนใหญ่ ทำนองเพลงที่พบได้แก่ ทำนองเก็บ ทำนองที่เรียงร้อยด้วยการซ้ำเสียง การลดพยางค์เสียงเพื่อเน้นทำนอง การเปลี่ยนเสียงเพื่อเปลี่ยนสำนวนเพลง การเปลี่ยนทำนองจากทำนองหลักเดิมเป็นทำนองใหม่ ซึ่งปรากฏทั้งการเปลี่ยนจากเสียงสูงมาเสียงต่ำและการเปลี่ยนจากเสียงต่ำไปทางเสียงสูง วิธีการสืบทอดสามสายของผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เต็งรัตนล้อม มีลักษณะการปรับเปลี่ยนสำนวนให้เหมาะสมกับระบบเสียงและลักษณะทางกายภาพของสะล้อสามสาย

คำสำคัญ: วิธีการบรรเลงสะล้อสามสาย / เพลงมอญมนต์เขลางค์ / เพลงไทลื้อ / เพลงสไบ / เพลงทอผ้าลื้อ

Abstract

In this research, the researcher has chosen four songs—"Mon Monta Khelang," "Tai Lue," "Sabai" and "Tor Pha Lue," all of which have distinctive and varied methods for playing the melodies. The study found that the four songs differ in their number of sections but their melodies are on the musical scale of double-level and single-level rhythms. The melodies of each musical unit are in the form of counterpoint, being divided into a front musical unit and a back musical unit. In terms of key, it was found that all the four songs use the upper Pieng Or and the right musical group as their major key and the external musical group and the lower Pieng Or as the minor key. In studying Assistant Professor Sornchai Tengratlom's technique for playing the Sa Law Sam Sai fiddle, it was found that playing the two strings simultaneously creates two pairs of harmonious sounds—the fifth pair and the fourth pair. The melodies found in the study are the Kep melody, the melody produced from the repetition of sounds, the reduction of sound syllables to focus on the melody, the change of sounds to change the song's expression, the change of the principal, original melody to a new melody in the form of the change from a high pitched sound to a low pitched sound or vice versa. Assistant Professor Sornchai Tengratlom's technique in playing the Sa Law Sam Sai fiddle shows the characteristics of adjusting the expressions to make them suitable for the sound system and the physical features of the Sa Law Sam Sai fiddle.

KEYWORDS: Performance Methods of Sa Law Sam Sai / Mon Monta Khelang / Tai Lue / Sabai / Tor Pha Lue

* นิสิตระดับมหาบัณฑิต หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาดุริยางคศิลป์ สาขาวิชาดุริยางค์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, adisorn21@hotmail.com

** รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชาดุริยางคศิลป์ สาขาวิชาดุริยางค์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, pkumkom@yahoo.com

บทนำ

สะล้อเป็นเครื่องดนตรีพื้นเมืองล้านนาชนิดหนึ่ง เป็นประเภทเครื่องสี ซึ่งมีทั้ง 2 สายและ 3 สาย คันชักสำหรับสีจะอยู่ข้างนอกเหมือนคันชักซอสามสาย สะล้อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ท้อ หรือ ซะล้อ มีรูปร่างคล้ายซอฮู้ของภาคกลาง ใช้ไม้แผ่นบาง ๆ ปิดปากกะลา ด้านหลังของกะโหลกเจาะเป็นรูปลวดลายต่าง ๆ เช่น รูปหนูมาน รูปหัวใจ รูปดอกไม้ เป็นต้น ส่วนด้านล่างของกะโหลก เจาะทะลุลงข้างล่าง เพื่อสอดคันทวนที่ทำด้วยไม้ชิงชัน ยาวประมาณ 64 เซนติเมตร มีสายทองเหลืองคล้องกับปลายคันทวนด้านล่าง ตรงกลางคันทวนมีรัดอกทำด้วยหวาย ปลายคันทวนด้านบนเจาะรูสำหรับสอดลูกบิด ซึ่งมี 2 หรือ 3 อัน สำหรับขึงสายสะล้อ จากปลายลูกบิดลงมาถึงด้านกลางของกะโหลกมีหย่องสำหรับหนุนสายสะล้อเพื่อให้เกิดเสียงเวลาสี คันชักสะล้อทำด้วยไม้ดัดเป็นรูปโค้ง ซึ่งด้วยหางม้าหรือพลาสติก เวลาสีใช้ยางสนทำให้เกิดเสียงได้

สะล้อสามสายเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านไทยภาคเหนือ ที่ไม่ค่อยเป็นที่นิยมกันมากนักส่วนใหญ่เมื่อกล่าวถึง ดนตรีสะล้อ ซอ ซึง มักจะมีความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องดนตรี สะล้อ เพียงแต่ว่ามีเฉพาะ สะล้อลูกสาม สะล้อลูกสี่ หรือบางทีเรียก สะล้อเล็ก สะล้อกลาง สะล้อใหญ่ ซึ่งต่างก็เป็นสะล้อสองสาย ดังนั้นสะล้อสามสายจึงมีผู้นิยมเล่นน้อย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เตังรัตน์ล้อม อาจารย์ประจำสาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถทางด้านดนตรีไทย ดนตรีพื้นบ้านภาคเหนือ มีความเชี่ยวชาญการบรรเลงซึง สะล้อ และยังมีผลงานการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับซึงหกสาย รวมไปถึงการบรรเลงสะล้อสามสายด้วย อีกทั้งมีการสร้างสรรค์งานประพันธ์เพลงบ้านไ้ว้มากมาย ทั้งมีแง่มุมที่น่าสนใจศึกษาวิจัย

วัตถุประสงค์และขอบเขตของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทที่เกี่ยวข้องกับการบรรเลงสะล้อสามสายของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เตังรัตน์ล้อม
2. เพื่อศึกษาวิธีการบรรเลงสะล้อสามสาย ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เตังรัตน์ล้อม
3. เพื่อศึกษาการดำเนินงานและกลวิธีพิเศษต่างๆ ที่ปรากฏในการบรรเลงสะล้อสามสายของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เตังรัตน์ล้อม

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัย วิเคราะห์การบรรเลง สะล้อสามสาย ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เตังรัตน์ล้อม ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและการเขียนงานวิจัยในรูปแบบของการพรรณนาวิเคราะห์ มีขั้นตอนและวิธีการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ขั้นที่ 1 การเตรียมการและรวบรวมข้อมูล
 - 1.1 สัมภาษณ์ ต่อเพลง ทางสะล้อสามสายของผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เตังรัตน์ล้อม
 - 1.2 ทำการบันทึกโน้ตเพลงและตรวจสอบความถูกต้อง
 - 1.3 รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยโดยแบ่งประเภทข้อมูลออกเป็น
 - ข้อมูลทางด้านเอกสาร
 - ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

2. ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อเตรียมการและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์การบรรเลงสละสามสาย ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เตังรัตน์ล้อม เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงนำข้อมูลที่ได้มาจัดหมวดหมู่และทำการวิเคราะห์ ในประเด็นดังต่อไปนี้

2.1 วิเคราะห์ทำนองหลักเพลง โดยมีประเด็นในการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

2.1.1 วิเคราะห์รูปแบบเพลง

2.1.2 วิเคราะห์จังหวะ

2.1.3 วิเคราะห์ระดับเสียง

2.1.4 วิเคราะห์ลักษณะการดำเนินทำนอง

2.2 วิเคราะห์วิธีการดำเนินทำนองและการใช้กลวิธีพิเศษที่ปรากฏใน การบรรเลง สละสามสาย ความสัมพันธ์ระหว่างวิธีปฏิบัติ สละสามสายกับทำนองหลักของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เตังรัตน์ล้อม โดยมีประเด็นในการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

2.2.1 วิเคราะห์ลักษณะการดำเนินทำนองบทเพลง

2.2.2 วิเคราะห์ลักษณะเฉพาะทางการบรรเลง สละสามสาย ของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เตังรัตน์ล้อม

3. ขั้นที่ 3 การนำเสนอข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จึงนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ในรูปแบบของงานเอกสาร โดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 5 บท

ผลการวิจัย

ประวัติและผลงานด้านการประพันธ์เพลงพื้นบ้านของผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรชัย เตังรัตน์ล้อม รวม 105 เพลงและบทร้องประกอบการแสดงแสงเสียง ละครเวทีเรื่องน้อยใจยา 9 ฉาก 13 เพลง บทขับร้องอีก 5 เพลง ประพันธ์เพลงแรกชื่อเพลง गाข้างดำ ตั้งแต่ พ.ศ. 2529 และได้มีการประพันธ์บทเพลงพื้นบ้านเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ผลงานการประพันธ์ทั้งหมดต่างก็มี ความงดงาม ความไพเราะ สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถทางการประพันธ์เพลงรวมถึงกลวิธีทางการประพันธ์ ที่มีคุณค่าต่อวงการดนตรีไทย ดนตรีพื้นบ้าน

การวิเคราะห์ เพลงมอญมนต์เขลางค์ เพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ ผลการวิเคราะห์พบว่า สังกัดลักษณะ โครงสร้างเพลง เพลงมอญมนต์เขลางค์ มีโครงสร้างเพลง เป็นเพลง 3 ท่อน อัตราร้อยห้า สองชั้น และชั้นเดียว เพลงไถลื้อ มีโครงสร้างเพลง เป็นเพลง 4 ท่อน อัตราร้อยห้าสองชั้นและชั้นเดียว เพลงสไบ มีโครงสร้างเพลง เป็นเพลง 2 ท่อน อัตราร้อยห้าสองชั้นและชั้นเดียว และเพลงทอผ้าลื้อ มีโครงสร้างเพลง เป็นเพลง 2 ท่อน อัตราร้อยห้าสองชั้นและชั้นเดียว

สำนวนเพลง ในแต่ละบทเพลง มีการดำเนินทำนองในแต่ละประโยคเพลง ในลักษณะแบบการตอบโต้ของวรรคเพลง โดยแบ่งเป็นวรรคหน้าและวรรคหลัง บันไดเสียง ในเพลงมอญมนต์เขลางค์ พบการใช้บันไดเสียง ทางเพียงออบน ทางขวา และทางเพียงออล่าง เพลงไถลื้อ พบการใช้บันไดเสียง ทางขวา ทางเพียงออบน และทางเพียงออล่าง เพลงสไบ พบการใช้บันไดเสียง ทางนอก และทางขวา เพลงทอผ้าลื้อ พบการใช้บันไดเสียง ทางเพียงออบน ทางขวา และทางนอก

การวิเคราะห์ทำนองหลักทำให้ทราบทำนองสารถะที่เป็นเหมือนแกนหลักของทำนองเพลงในแต่ละสำนวนเพลง ซึ่งในแต่ละบทเพลงต่างมีทำนองสารถะที่แตกต่างกันไป ตามแต่ลักษณะของทำนองหลักเดิมในแต่ละบทเพลง ตามที่ผู้ประพันธ์ได้ประพันธ์ไว้ ทำให้บทเพลงมีความลงตัวเหมาะสม มีความสมดุลและมีความสัมพันธ์กัน

จากการศึกษาเปรียบเทียบทำนองหลักและวิธีการบรรเลงระนาดสามสาย ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรัณย เติงรัตนล่อม ในบทเพลงมอญมนต์เขลางค์ เพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ พบว่ามีลักษณะเฉพาะกลวิธีต่างๆ ที่ปรากฏในการบรรเลงระนาดสามสาย มีการสืส่งสายพร้อมกัน ทำให้เกิดคู่เสียง ลักษณะที่พบมี 2 ลักษณะ คือ การสืสายทุ้มและสายกลาง ทำให้เกิดการประสานเสียงคู่ 5 เสียงโด และเสียงซอล พร้อมกัน ปรากฏในบทเพลงมอญมนต์เขลางค์ เพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ และการสืสายกลางและสายเอก ทำให้เกิดการประสานเสียงคู่ 4 เสียงซอล และเสียงโด พร้อมกัน ปรากฏในบทเพลงมอญมนต์เขลางค์ เพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ

การตกแต่งทำนองโดยการเพิ่มเสียงให้เป็นสำนวนกลอนทางเก็บ ปรากฏในบทเพลงมอญมนต์เขลางค์ เพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ การบรรเลงโดยการเปลี่ยนสำนวน ลักษณะที่พบมี 3 ลักษณะ คือ 1. การตกแต่งทำนองโดยการเพิ่มเสียง และการเน้นเสียงหรือการซ้ำเสียง ปรากฏในบทเพลงมอญมนต์เขลางค์ เพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ 2. การตกแต่งทำนองโดยการตัดเสียงออก ลดพยางค์เสียง เพื่อการเน้นย้ำสำนวนเพลง ทำให้ทำนองเด่นขึ้น ปรากฏในบทเพลงมอญมนต์เขลางค์ เพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ และ 3. การตกแต่งทำนองโดยการเปลี่ยนเสียง เปลี่ยนสำนวน ทำให้ทำนองเด่นขึ้น ดังปรากฏในบทเพลงมอญมนต์เขลางค์ เพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ

การเปลี่ยนระดับเสียงของการบรรเลง ลักษณะที่พบมี 2 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนระดับเสียงจากทำนองหลักเดิมบรรเลงในระดับเสียงสูง สี่ด้วยสายเอก แล้วบรรเลงในระดับเสียงต่ำ สี่ด้วยสายทุ้ม ปรากฏในบทเพลงมอญมนต์เขลางค์ เพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ และการเปลี่ยนระดับเสียงจากทำนองหลักเดิมบรรเลงในระดับเสียงต่ำ สี่ด้วยสายทุ้ม แล้วบรรเลงในระดับเสียงสูง สี่ด้วยสายเอก ปรากฏในบทเพลงมอญมนต์เขลางค์ และไม่พบลักษณะนี้ในบทเพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ ทำให้ทราบได้ว่าการบรรเลงระนาดสามสาย ในเพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ เหมาะสมกับสำนวนเพลงในระดับเสียงทุ้ม เปรียบเทียบได้จากการพบ การเปลี่ยนระดับเสียงจากทำนองหลักเดิมบรรเลงในระดับเสียงสูง สี่ด้วยสายเอก แล้วบรรเลงในระดับเสียงต่ำ สี่ด้วยสายทุ้ม

จากการศึกษาบทเพลงมอญมนต์เขลางค์ เพลงไถลื้อ เพลงสไบ และเพลงทอผ้าลื้อ ลักษณะวิธีการต่างๆที่ปรากฏในการบรรเลง ระนาดสามสาย ของผู้ช่วยศาสตราจารย์ศรัณย เติงรัตนล่อม มีการปรับเปลี่ยนสำนวนให้เหมาะสมกับสำนวนเพลง การจัดระเบียบการใช้คันทัก การสืเข้า สือออก การพรมนิ้ว การเลื่อนนิ้ว ให้เหมาะสมกับแต่ละสำนวนของแต่ละบทเพลง และสอดคล้องสัมพันธ์กับทำนองเพลง ทำให้บทเพลง มีความไพเราะ

ข้อเสนอแนะ

สล้อสามสายเป็นดนตรีพื้นบ้าน เป็นวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของล้านนาที่ควรได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และอนุรักษ์ การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวกับงานวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมพื้นบ้าน การเปิดโอกาสให้มีการ สร้างสรรค์ผลงานทางด้านวัฒนธรรม การเผยแพร่ผลงาน ส่งเสริมศิลปินพื้นบ้าน ดังเช่น ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศร ชัย เต็งรัตนล่อม บุคคลผู้ซึ่งมีผลงานด้านการประพันธ์เพลงพื้นบ้านไว้เป็นอันมาก ย่อมเป็นการสืบสานจรโลง วัฒนธรรมดนตรีล้านนา และส่งต่อภูมิปัญญาแก่อนุชนสืบไป

รายการอ้างอิง

ศรชัย เต็งรัตนล่อม. 2547. ซึ่ง 6 สาย ต่ำบลทุ่งกว้าว อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางค์ไทย ภาควิชาดุริยางค์ศิลป์ คณะศิลปกรรม-

ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. 2547. ร้อยเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ การประพันธ์บทเพลงแห่งลุ่มแม่น้ำ ปิง วัง ยม น่าน. สำนัก ศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง : ลำปางการพิมพ์.

_____. 2547. ศิลปะทางเพลงพื้นบ้านภาคเหนือ. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏ ลำปาง: ลำปางการพิมพ์.